

Urszula Czerniak

"Wieluń : dzieje miasta 1793-1945",
Tadeusz Olejnik, Piotrków
Trybunalski 2003 : [recenzja]

Rocznik Wieluński 4, 249-252

2004

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

OLEJNIK TADEUSZ, *WIELUŃ. DZIEJE MIASTA 1793-1945*.
NAUKOWE WYDAWNICTWO PIOTRKOWSKIE, PIOTRKÓW
TRYBUNALSKI 2003, ss. 715 nlb. 12 (*Urszula Czerniak*)

Nakładem Naukowego Wydawnictwa Piotrkowskiego ukazała się w końcu 2003 roku monografia miasta Wielunia, obejmująca lata od drugiego rozbioru Polski (1793) do wyzwolenia spod okupacji hitlerowskiej (1945). Autorem dzieła jest profesor Akademii Świętokrzyskiej w Kielcach - Stanisław Tadeusz Olejnik - były dyrektor Muzeum Ziemi Wieluńskiej, a obecnie prezes Wieluńskiego Towarzystwa Naukowego, historyk, regionalista, autor licznych prac naukowych na temat historii Wielunia i ziemi wieluńskiej.

W zamyśle Autora omawiana monografia stanowi drugi tom pewnej całości. W przyszłości jako tom pierwszy powinna być wydana monografia, poświęcona dziejom miasta w okresie staropolskim, do 1793, a jako tom trzeci najnowsze dzieje Wielunia po wyzwoleniu 1945 r. aż do współczesności (w przygotowaniu).

Układ książki jest chronologiczno-problemowy i składa się z trzech zasadniczych części:

I - Lata zaborów

II - W Polsce odrodzonej 1918-1939

III - W cieniu swastyki 1939-1945

W części pierwszej przedstawiono dzieje miasta Wielunia pod zaborem pruskim, udział wielunian w Insurekcji Kościuszkowskiej, następnie dzieje miasta pod zaborem rosyjskim. Autor scharakteryzował status miasta i jego władze, omówił strukturę demograficzną, narodowościową i religijną, życie gospodarcze, zabudowę miejską, komunikację i łączność. Ciekawie opisał rozwój oświaty i kultury w owym czasie, wskazując na początki istniejących do dziś szkół średnich. W drugiej połowie XIX wieku pojawiły się w Wieluniu pierwsze czytelnie, biblioteki i księgarnie. Świadczyło to o aspiracjach kulturalnych i edukacyjnych mieszkańców Wielunia.

Chlubne karty zapisałi wielunianie w czasie powstania styczniowego, wstępując do oddziałów powstańczych oraz walcząc w okolicach wsi Wąsosz i Popów. Za udział w powstaniu bądź udzielanie pomocy powstańcom, wielu skazano na

śmierć przez powieszenie. Dla upamiętnienia tych bohaterów społeczeństwo Wielunia wystawiło w lasku miejskim, na terenie tzw. Podszubienic, pomnik z wyrytym napisem - Bohaterom Powstania Styczniowego.

W czasie rewolucji 1905 roku narastały w Wieluniu nastroje niepodległościowe. Podczas pierwszej wojny światowej miasto przeszło pod okupację niemiecką. Władze niemieckie prowadziły rabunkową politykę, wywożąc towary, a przede wszystkim żywność, której bardzo brakowało miejscowej ludności. Mimo tego, na ile okupant pozwalał, rozwijało się w Wieluniu życie społeczne i kulturalne, funkcjonowały szkoły, a nawet organizowano odczyty, koncerty i przedstawienia teatru amatorskiego. Działalność ta miała budzić patriotyzm wśród mieszkańców miasta i okolic, podsycać nastroje niepodległościowe. Od 1914 r. działali w mieście legionieści, a wiosną 1915 r. utworzono pierwszą sekcję POW. Nadeszła wreszcie upragniona jutrzeńka wolności i władzę przejęły oddziały POW. W mieście zapanował entuzjazm, domy przystrojono flagami narodowymi. Już 11 listopada 1918 r. zwołano nadzwyczajne posiedzenie Rady Miejskiej i powołano Komitet Bezpieczeństwa miasta Wielunia, a stanowisko burmistrza powierzono K. Oraczewskiemu.

Rozpoczął się nowy okres rozwoju Wielunia w niepodległej Polsce. Temu zagadnieniu poświęcona jest druga część omawianej monografii. Mieszkańcy Wielunia tworzyli w tym czasie zręby samorządności, pracowali dla siebie, pomnażając majątek miasta. Nie było łatwo, gdyż cały kraj był wyniszczony gospodarczo, jednak stopniowo zaczęły się rozwijać nowe gałęzie gospodarki, handel, rzemiosło, łączność i komunikacja. Zadbano o rozwój przestrzenny miasta i urzędzenia komunalne, zorganizowano łaźnię, szpital, otworzono nowe apteki bądź składy apteczne. W tym czasie nastąpił swobodny rozwój szkół różnego stopnia, rozkwitło życie kulturalne, powstały towarzystwa sportowe i turystyczne, banki i towarzystwa kredytowe. Wielunianie jednoczyli się w słusznej sprawie, aby wspierać się finansowo w dziedzinie rozwoju przedsiębiorczości. W pracy podano liczne przykłady działalności różnych banków i kas. Wieluń dotknęły też w owym czasie problemy społeczne, takie jak bezrobocie, bieda, choroby zakaźne. Pomocą w rozwiązywaniu tych problemów była opieka społeczna i towarzystwa dobroczynne.

Obszerny podrozdział części II przedstawia życie społeczno-polityczne, prezentuje liczne partie, które działały w mieście, a także stowarzyszenia i organizacje polskie oraz żydowskie.

Część trzecia monografii opisuje najbardziej tragiczny rozdział w dziejach miasta – okres II wojny światowej i lata okupacji. Autor po raz kolejny przypomina, że na Wieluń - bezbronne miasto - spadły 1 września 1939 roku pierwsze niemieckie bomby, niszcząc domy, szpital pw. Wszystkich Świętych i zabytko-

wą fareg z pocz. XIV w. Przytaczane są relacje bezpośrednich świadków wydarzeń spośród ludności cywilnej, a także wspomnienia lotników niemieckich bombardujących miasto. Autor publikacji stawia też ważne pytanie - dlaczego Wieluń jako bezbronne miasto był tak brutalnie zniszczony w pierwszej godzinie wojny? Czytelnik ciekawy odpowiedzi znajduje ją na kartach książki.

Po raz kolejny do miasta wkroczyli Niemcy, tworząc aparat przemocy i terroru. Celem okupacji niemieckiej było planowe, gospodarcze, kulturalne i biologiczne zniszczenie Polaków. Wieluń znalazł się w tzw. Kraju Warty. Rozpoczęły się masowe egzekucje i krwawy terror. Szczególnie okrutna była eksterminacja warstw przywódczych, czyli inteligencji (księży, nauczycieli, urzędników itp.). Autor podaje kilka list wielunian, którzy stracili życie w obozach koncentracyjnych w Dachau, Mauthausen-Gusen i Auschwitz. Inne podrozdziały tej części traktują o różnych aspektach walki z polskością i Polakami, przedstawiają zagładę Żydów i opisują opór wieluńskiego społeczeństwa wobec okupanta. Opracowanie kończy opis wyzwolenia Wielunia spod okupacji niemieckiej 18 stycznia 1945 roku przez Armię Czerwoną.

W zakończeniu monografii profesor T. Olejnik przedstawia cel swojej pracy, formułuje wnioski i podsumowuje. Na przykładzie prowincjonalnego, niewielkiego Wielunia Autor ukazuje związki miasta z historią Polski, podkreśla aspiracje lokalnej społeczności do narodowej wspólnoty i wskazuje na wiele szlachetnych inicjatyw społecznych oraz przedsiębiorczość wielunian. Książka zawiera 14 aneksów z różnymi wykazami, a także posiada solidną podstawę źródłową: źródła archiwalne, źródła drukowane, pamiątniki, wspomnienia, czasopisma i opracowania, indeks osobowy, a także indeks nazw miejscowych. Usprawniają one poruszanie się w bogatej treści opracowania. Walorem publikacji są również liczne przypisy. Monografię wzbogaca 101 rysunków, zdjęć, map i planów architektonicznych. Dla historyków-regionalistów jest to niezwykle cenne wydawnictwo, a dla wielunian źródło refleksji i chluby. Po kilkudziesięciu latach ziściło się wreszcie marzenie – postulat uczestników pierwszego Zjazdu Absolwentów Liceum Ogólnokształcącego im. T. Kościuszki w Wieluniu w 1958 roku o opracowaniu i wydaniu drukiem monografii miasta. Omawiana publikacja jest solidnie wydana, ma twardą, lakierowaną okładkę. Autorem projektu okładki jest Maciej Olejnik.

Praca prof. Tadeusza Olejnika ma charakter prekursorski – zbiera bowiem w jedno różne dotychczasowe publikacje i przyczynki naukowe. Monografia *Wieluń – dzieje miasta 1793-1945* jest owocem wieloletniej pracy badawczej, ale jak stwierdza w zakończeniu Autor „(...) na pewno nie wyczerpuje w pełni tematu i nie zamyka dalszych badań nad tymi okresami dziejów miasta”.

Monografia miasta Wielunia ukazała się dzięki wsparciu finansowemu i życzy-

liwości Rektora Akademii Świętokrzyskiej w Kielcach – Filii w Piotrkowie Trybunalskim. Wskutek tego, że byłe władze samorządowe naszego miasta nie udzieliły Autorowi pomocy w wydaniu tej pracy, mogła się ona ukazać jedynie w Naukowym Wydawnictwie Piotrkowskim w bardzo skromnym nakładzie – tylko 150. egzemplarzy.

Źle się stało, że ówczesny Zarząd Miasta nie wsparł finansowo tej niezwykle potrzebnej inicjatywy wydawniczej, będącej pomnikiem kultury duchowej i niewątpliwą promocją miasta.

Publikacją profesora Tadeusza Olejnika na pewno zainteresują się badacze – regionaliści, studenci, nauczyciele i wychowawcy młodzieży gimnazjalnej i licealnej. Książka ta będzie bardzo przydatna w edukacji regionalnej, w kształtowaniu miłości do naszej „małej ojczyzny” – Wielunia i ziemi wieluńskiej. Myślę, że sam Autor, jak i czytelnicy tej książki, mogą powiedzieć za poetą:

„Mnie ta ziemia od innych droższa,
Ani chcę, ani umiem stąd odejść,
Tutaj (...) przeszumiało mi dzieciństwo i młodość”¹.

---

¹ W. Broniewski, *Mój pogrzeb* [w:] *Wiersze i poematy*, Warszawa 1977 s. 137.